

Tekst 4

Sophus Helle: ”Hurra for højtlesning”

Kommentar, Weekendavisen, 29. januar 2021

TALT • Før trykpressen kom til, var højtlesning en social aktivitet på lige fod med *Netflix and chill*. Men når litteraturens teknologier ændrer sig, ændrer bøgernes sociale liv sig også.

Hurra for højtlesning

SOPHUS HELLE
KOMMENTAR

¹ **MAN GØR SIG SELV** en bjørnetjeneste, hvis man kun læser digtet »The Hill We Climb«, som Amanda Gorman præsenterede ved Joe Bidens indsættelse: Digtet ⁵ skal høres. Det er hendes højtlesning – rytmen, pauserne, vokalerne, der messende forlænges, og konsonanterne, der falder som trommeslag – som gjorde værket til en verdenssensation. Gorman er pr. januar ¹⁰ 2021 den nye frontfigur for spoken word, en performancetradition, der med inspiration fra bluesmusik, kristne salmer og den afroamerikanske frihedskamp fejrer netop det, genrens navn peger på: det *talte* ord.

¹⁵ Digtet er en påmindelse til alle, der skulle have glemt det, om højtlesningens magi. Man kan nemt tro, at litteratur er ens, hvad enten man hører eller læser den, men de to medier gør værket til virkelig- ²⁰ hed på to helt forskellige måder og afslører anderledes aspekter af teksten: Et bogstavrim toner klarere frem i højtlesningen, mens et narrativt flow er nemmere at følge i en skreven roman. Men i dag er højtlesning ²⁵ en sjældenhed uden for børneværelset, og langt størstedelen af vores læsning foregår i stilhed.

SÅDAN HAR DET ikke altid været.

Før trykpressen kom til, forholdt det sig ³⁰ omvendt: Højtlesning var normen, og stillelæsning undtagelsen. I Augustins *Bekendelser* møder vi Sankt Ambrosius, der yndede at læse stille. Det fandt Augustin ³⁵ besynderligt, og han gjorde sit bedste for at forklare det: Måske ville Ambrosius spare på sin stemme af hensyn til søndagsmessen? Måske var han træt efter en lang arbejdsdag, eller bare genert?

Det er en scene, der ofte misforstås af ⁴⁰ moderne læsere: Mange tror, at al læsning før Ambrosius var højtlesning. Men oldtidens læsere var fuldt i stand til at læse i stilhed og gjorde det gerne, hvis de var alene. Det sære for Augustin var, at ⁴⁵ Ambrosius foretrak stillelæsning, *selv* når han havde muligheden for at læse højt. I antikken var det udbredt at læse en passage højt ved en sammenkomst, så de tilstedeværende kunne diskutere det, de havde ⁵⁰ hørt. Læsning var tidens Netflix: Ambrosius' præference ville svare til, at jeg tog hjem til en ven, der foreslog, at vi skulle se en serie – på hver vores skærm.

Før trykpressen kom til, var bøger ⁵⁵ sjældne og højtlesning tilsvarende mere almindeligt. En enkelt bog kunne holde en hel forsamling beskæftiget, hvis man kunne skaffe den. Håndskrevne manuskripter var mere besværlige at producere end nutidens ⁶⁰ paperbacks, så teksterne måtte rejse fra hånd til hånd.

Et netværk af lærde sendte tekster til hinanden for at få det meste ud af de ⁶⁵ begrænsede bogudvalg. Hvis man levede i en mindre glamourøs provins, kunne der

være mange mil til den nærmeste lærde, og så måtte man rejse. I dag bruger vi ordet »bogmekka« som en metafor, men i middelalderens verden var *hadj* – den årlige valfart til Mekka – det hippeste mødested for litteraturskere lige fra Afghanistan til Andalusien: Her var man sikker på at møde lærde læsere fra fjerne egne. I Ka'baens skygge kunne man udveksle literære nyheder eller anskaffe sig spændende skrifter, som en slags bogmessebonus til pilgrimsfærden.

DEN VERDEN, HVOR bøgerne var få og måtte suppleres af kollektiv højtlesning, blev for 500 år siden erstattet af Gutenbergs trykpresse. Det er intet tilfælde, at verdens største bogmesse, Frankfurter Buchmesse, kan spores tilbage til 1462, hvor Gutenbergs opfindelse ankom til byen: Den nye teknologi var også en økonomisk revolution. Nu kunne bøger sælges til et tusindfold bredere publikum, og enhver kunne få sit eget eksemplar. Det var startskuddet til en idéhistorisk lavine, der gjorde bøger mere udbredte, mere folkelige – og mere stille.

Medieforskere kalder den tekstverden, trykpressen muliggjorde, for »Gutenberggalaksen«, og jeg har altid syntes, at metaforen var passende. I denne nye galakse er hver læseoplevelse et lyspunkt på en mørk baggrund. Med hver vores bog i skødet dykker vi ned i et andet univers, mens verden omkring os fortoner sig. Når vi træder ind i bogens verden, føler vi os som en del af et publikum, altså en skare af enstændige læsere og litteraturentusiaster. Med kulturhistoriker Benedict Andersons ord danner vi i trykpressens tid »forestillede fællesskaber«, hvor vi gennem tekster føler os forbundne med mennesker, vi aldrig har mødt. Ifølge Anderson ville nationalstater slet ikke kunne hænge sammen uden læsningens lim.

Men ganske som i en galakse er afstanden mellem stjernerne større, end man tror. I bøgerne føler vi os forbundne til forfattere og til andre læsere, men læsningen er over de sidste århundreder for-

stummet: Den er blevet individualiseret og isoleret. Som litteraturkritiker Stefan Kjergegaard siger om den moderne bogkultur: »Litteratur er at være alene sammen. « I dag er vi alle Ambrosius.

SELV GALAKSER HAR en ende. Trykpressens rige blev erstattet af et nyt medie: det digitale. I dag er bøger blot én blandt mange former, vi kan nyde tekster i. Bogmediet har mistet sit monopol, og dét har ændret ved læsningens selvopfattelse. I trykpressens kølvand fulgte det, kritiker Dan Ringgaard har døbt *litteraturkulden*. At læse trykte bøger og aviser er ikke længere en selvfølgelighed i vores post-Gutenberg-verden, hvor Netflix og nyhedsscrolls altid er ved hånden. Derfor bliver selve det at læse, og helst at læse fysiske bøger, en fetich i sig selv. Der er status i at læse, nu hvor læsning er gammeldags.

På sin vis er læsning blevet mere social nu: Det er blevet en del af vores selvopfattelse, en statusmarkør vi kan skilte med på sociale medier og i vores offentlige fremtoning. Men netop ved at gøre bøger til en identitet har den nye medieverden også gjort læsningen endnu mere individuel. Selve læsningen foregår stadig ikke i fællesskab, for hvis man vil blære sig med sin læserstatus, skal man have læst hjemmefra, så man ikke blamerer sig med sin manglende viden. Vi mødes ikke i læsningen, der nu oftest foregår i stille ensomhed, men *efter* læsningen, som læsere.

Men som Gormans tale viser, kan de digitale medier også bruges til at bringe det talte ord ud til lyttere fra hele verden. Med de nye medier som megafon kan højtlesningen blive så høj, at den giver genklang kloden over. Midt i nedlukningen kunne man 21. januar opleve en form for fællesskab, der på én og samme tid er urgammel og splinterny: et fællesskab, der samler sig om en højtlesning, og som samtidig er spredt over alle verdensegne.

Måske er det et varsel om en vordende galakse, hvor højtlesning igen kan finde sin plads?